

A.L.T. Notten. Overleven in de stad. Inleiding tot sociale kwaliteit en urban education.

Antwerpen/Amsterdam: Garant, 2004, 195 p., € 19
ISBN 90 441 1659 2

In de laatste decennia van de vorige eeuw verruilde de Nederlandse politiek het brede, emancipatoire opvoedingsideaal van de sociale participatie voor een meer utilitaire visie met een sterke nadruk op de verantwoordelijkheid van het individu voor de eigen levensloop. In het kielzog daarvan verloor het welzijnswerk veel van zijn glans als oplossing van de opvoedingsproblematiek van jongeren, de andragoog zijn exclusieve aanspraken op het werkveld van de jeugdopvoeding en de andragogie/andragologie zelfs haar status van zelfstandige academische discipline. Onder de vragende titel *De zondeval van het maatschappelijk werk?* wijdt Ton Notten in

het vierde hoofdstuk van zijn boek de nodige kritische pagina's aan deze omslag.

Wie het boek tot zover heeft gelezen, weet dan intussen al dat de complete tekst feitelijk over deze ontwikkeling gaat en vooral over wat daarmee verloren is gegaan. Het is namelijk precies de integrale andragogische invalshoek op de jeugdopvoeding die Notten met deze actuele inleiding in het sociaal-pedagogisch werk probeert terug te winnen. Voor die onderneming beschikt de auteur zonder meer over de juiste geloofsbrieven, niet in de laatste plaats omdat hij de ontwikkelingsgang van de Nederlandse andragogie/andragologie van nabij heeft meegemaakt. Twintig jaar, van 1975 tot 1994, doceerde hij het vak *Theoretische en Historische Andragologie* aan de Universiteit van Amsterdam. Sinds 1998 is hij hoogleraar *Sociale Agologie* aan

de Vrije Universiteit van Brussel en lector aan de Hogeschool Rotterdam met als leeropdracht *Opgroeien in de Stad*.

Zoals de ondertitel van het boek al aangeeft, kiest Notten een tweetal nieuwe labels voor zijn onderneming: sociale kwaliteit en *urban education*. De focus van het boek blijkt daarbij, praktisch gesproken, vooral gericht op het laatste. De grote stad vormt in Notten's ogen een centraal knooppunt in het proces van globalisering en de daarmee samenhangende sociale problemen. Met terugwerkende kracht, zo laat Notten zien, kan de geschiedenis van de sociale pedagogiek en de andragogie en hun wisselende definities van de opvoedingssituatie zelfs worden gelezen als een antwoord op cruciale veranderingen in de grootste stedelijke omgeving. Veranderingen die, zo merkt ook Notten zelf op, haast onvermijdelijk gepaard lijken

te gaan met een steeds terugkerende morele paniek over de jeugd.

Ook op dit moment heerst er weer de nodige verontrusting over de jeugd. Notten haakt bij dat verschijnsel aan, maar plaatst nadrukkelijk een meer afstandelijke en relativerende benadering tegenover het heersend ethisch vertoog waarin de roep om meer moraal, directe dadendrang en *accountability* tot een onontwarbare kluwen verbonden zijn geraakt. In sneltreinvaart gaan de eerste drie hoofdstukken in op de structurele en culturele gevolgen van industrialisering en deïndustrialisering, de immigratie en de ontwikkeling van een onderklasse en de risico's van de moderne, flexibele levensloop. Dan volgen twee korte beschouwingen over de ontwikkeling van het maatschappelijk werk en het gezins-, onderwijs- en jeugdbeleid. De laatste drie hoofdstukken leveren kritische besprekingen van het achterstanden- en integratiebeleid, de zin en onzin van het multiculturalisme en de mogelijkheden van het grote-stedenbeleid.

Steeds schakelend tussen de Nederlandse en Amerikaanse situatie, richt Notten bij dat alles de aandacht vooral op de *hardships* van het leven in de stad voor al degenen die het middenklassen-ideaal van een zelfgekozen, succesvolle levensloop moeilijk kunnen realiseren en voor wie de stad niet zozeer een kwestie is van kiezen als wel van 'overleven'. Het boek mondt dan ook uit in een

pleidooi voor een verruiming van de handelingsalternatieven van minder kansrijke jongeren in de stedelijke omgeving die de plaats moet innemen van de huidige roep om versterking van morele verplichtingen en een meer regelgeleide sturing van individuele keuzemogelijkheden. Met dat alles biedt Notten het nodige tegenwicht aan de tijdgeest en dat valt zonder meer te waarderen. De exclusieve gerichtheid op de minder kansrijke, stedelijke jeugd en het concept 'overleven' is misschien tegelijk echter ook de grootste zwakte van dit boek.

Notten definieert de stad allereerst in termen van bevolkingsomvang en bevolkingsdichtheid en wijst vervolgens vooral op de ongecontroleerde en onbedoelde gevolgen van de snelle veranderingen die zich in de stedelijke context voltrekken en die de levenskansen van jongeren positief of negatief kunnen beïnvloeden. Het is de vraag of het probleem van de stedelijke jeugd daarmee voldoende in beeld wordt gebracht. De stad schept of vernietigt immers niet alleen kansen, maar eerst en vooral ook een bewustzijn daarvan. Zoals auteurs als Georg Simmel en Walter Benjamin hebben aangegeven, fungeert de stad als de materiële context van een permanente, individuele en anonieme vergelijking van levenskansen. Hoewel hij beide auteurs citeert, laat Notten dit thema van de opgelegde keuzevrijheid grotendeels liggen. Daarmee belicht zijn betoog slechts één kant van de tegenstelling tussen een modern-stedelijke

opportunity consciousness en de reële mogelijkheid om geïdealiseerde levenskansen te realiseren. En, het is juist deze tegenstelling die voor veel problemen onder jongeren deels ook jongeren die objectief gesproken over voldoende mogelijkheden beschikken – verantwoordelijk lijkt.

Het verwijt van een zekere eenzijdigheid geldt ook Notten's gerichtheid op de stad. Het is ongetwijfeld juist dat grote steden lokale knooppunten vormen in het proces van globalisering. De jeugdproblematiek en de bijbehorende morele panieken doen zich evenwel net zo goed voor in kleinere plaatsen, denk maar even aan de vele incidenten van zinloos geweld die de laatste decennia daar zoveel opzien baarden. Dat is op zich niet vreemd. Stad en platteland – en het groeiend tussengebied van de suburbane wijken – bevinden zich immers in een wederzijds spanningsveld, waarin problemen wederzijds zijn gedefinieerd. Niet voor niets zijn jeugdproblemen vooral zichtbaar in de extremen, dat wil zeggen niet alleen in de centra van de grote steden, maar ook in zogeheten dunbevolkte regio's.

Notten pleit voor een integrale, andragogische invalshoek op de problematiek van de stedelijke jeugd onder de noemer van *urban education*. Het is de vraag of die term niet nog ruimer moet worden ingevuld dan Notten doet. Bovendien, 'urban education' is een actuele verzamelterm voor de traditioneel gescheiden terreinen

van de jeugdzorg, het jeugdwerk, en onderwijs. Die terreinen waren en zijn grotendeels nog steeds gescheiden langs een dubbele grenslijn: enerzijds de scheidslijn tussen de opvoeders die verantwoordelijk zijn voor de domeinen van gezin, school en vrije tijd en anderzijds de scheidslijn tussen de categorieën die worden gedefinieerd als normale jeugd en probleemjeugd. Over de vraag of en hoe die scheidslijnen moeten worden overbrugd, laat Notten ons vooralsnog in het ongewisse.

Ondanks deze lacunes is dit boek zeker een waardevolle poging om het vakgebied van de andragogie opnieuw op de pedagogische landkaart te zetten. De brede thematiek en de stellingen die door de auteur worden betrokken, bieden daarvoor voldoende aanknopingspunten. Nuttig en toepasselijk is zeker ook Notten's kritiek – overigens een terugkerend thema in al zijn werk – op welwillendheid en goede bedoelingen als uitgangspunt van de pedagogische praktijk. Dit boek vormt daarmee verplicht leesvoer voor alle pedagogen en andragogen die hun vakgebied opnieuw willen profileren binnen de praktijk van het welzijnswerk.

Deze lezer blijft intussen wel zitten met de vraag of het boek wel zo geschikt is voor de gekozen doelgroep van studenten die hbo-onderwijs volgen in het sociaal pedagogisch werk – de toekomstige *urban professionals*, zoals Notten ze noemt. De meeste hoofdstukken lijken meer geschre-

ven als uitgebreide kritische boekbesprekingen of beleidskritieken voor een collegiaal publiek dan als een inleidende tekst voor studenten. Centrale begrippen, zoals globalisering, worden niet of slechts summier uitgelegd, veel fundamentele zaken uit de geschiedenis van de pedagogiek worden slechts terloops aangestipt en de tekst is daarnaast doorgaans sterk opiniërend en oriënterend van aard. Ook ontbreekt de nodige empirische informatie over actuele zaken in het dagelijkse leven van jongeren, die je in een dergelijke inleiding zou verwachten. Die opzet is, zoals Notten in zijn inleiding aangeeft, doelbewust gekozen. Maar, meer dan voor hbo-studenten lijkt dit boek mij daarmee geschikt voor universitaire studenten die hun verworven kennis aan het eind van hun opleiding willen toetsen en bijspijlen aan een actuele en kritische situatieschets van hun eigen vakgebied.

Ger Tillekens

C. Zwart & B. Middel. **Omvormen van jezelf en de wereld om je heen. Een uitnodiging tot de ontwikkelkunde...** Assen: Koninklijke Van Gorcum, 2005, 217 p., € 27,50
ISBN 90 232 4175 4

De aanleiding van *Omvormen van jezelf en de wereld om je heen* verwoorden Zwart & Middel in hun respectievelijke delen van het voorwoord *Hoe het begon ... en verder ging* als een soort van misverstand tussen beiden tijdens een lezing van Zwart. Middel begreep Zwart niet tijdens diens 'breed en inspirerend betoog waarin de context van maatschappelijke ontwikkelingen centraal stond'. Zwart raakte geïrriteerd door een vraag van Middel en verloor Middel na de bijeenkomst uit het oog. Desondanks leidde de ontmoeting tot het uitnodigen van Zwart om deel te nemen aan Middel's kenniskring Sociale Interventie van de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden. Daar hebben Zwart en Middel aan de hand van de gevoerde discussies – al dan niet van wetenschappelijke aard – een visie op de ontwikkelkunde ontvouwd. Deze visie ontrok zich niet aan de 'actuele ontwikkelingen en praktijkvoorbeelden van alledag in verband met de ontwikkelkunde, en omgekeerd' (p. VIII). Het boek van Zwart & Middel omvat een tiental hoofdstukken, die we hier kort de revue willen laten passeren. Vervolgens wordt het boek van commentaar voorzien.